

Oponentský posudek

Mgr. Blahoslav Rozbořil

Mgr. Michael Blail: UMĚNÍ/ZLOČIN – ZLOČIN/UMĚNÍ

Disertační práce

FaVU VUT Brně, 2014

Předložená práce je, jak sám autor předesílá, v řadě ohledů netradiční. Prolínání teoretické a praktické části je ale stěžejní vybočující specifikum. Zato stanovení cíle disertace je hodně neobvyklé: tím má být nalezení odpovědi na otázku jakým způsobem zemřel malíř a pastevec K.

Dobře, řekneme si - literární fikce. To ale autor v celé práci (až po sám závěr) popírá. Opakované ujišťování o *autenticitě* popisovaného a její dokládání (dokonce potvrzením od policie!) přesto spíše buduje formální znaky *mystifikace*. Zdůrazňování, že nejde o fikci (a s tím spojené „nezbytné“ kódování informací z vyšetřování) působí trochu únavně až nadbytečně. Na druhé straně bych akceptoval udržování čtenáře v nejistotě do poslední chvíle – tedy, pokud jde promyšlený záměr. Zdá se, že se autor rozhodnul: a) že disertace, v níž se prolnou textová a praktická část bude především *intervencí do reality*, b) že smysl (hodnota) práce bude dán(a) b) *rozsahem a důsledností* manipulací s realitou. Z textu je zřejmé, že jej takové rozhodnutí velmi zajímalo. Možnost dotknout se reálií spojených se skutečným zločinem experiment s realitou autorovi zastánilo „vše čím se do té doby zabýval“ (26). Plán „stát se pro účely disertace soukromým vyšetřovatelem zločinu“ nicméně pokládám za možný a obhájitelný (netoliko na policejní akademii), podmíněný ovšem i dosaženými parametry provedení.

Autor textu si pro daný účel založil detektivní kancelář, vytvořil legitimaci, odznak, a v konkrétní kauze kontaktoval vyšetřovatele i zločinem dotčené osoby). Dokladem komplexní strategie propojování reality a fikce je kuffík s rekvizitami. Idea *artefaktu* - kuffíku (jež evokuje duchampovské kolekce) je pěkná.

Ambiciozní(?) označení kapitol *mikrokosmos* a *makrokosmos* naši „detektivku“ posouvá do filosofické (až esoterické) polohy (jakkoli má věčné opodstatnění). Spíše než *investigativní nasazení* cítíme za textem *metafyzické otázky* (hledání pravdy, „lčení nemocí tohoto světa“, smíření či vyrovnání, dojití klidu duše atd.). Zájem pisatele patří „narušení řádu světa“ více než samotnému bezpráví a narušení vztahů v komunitě. Naštěstí, protože detektivní zápletka práce nakonec „míří“ do vytracena – pátrání dospívá k představě nešťastné náhody: „zabíjel alkohol“¹. A tak text, který sliboval „nalezení Pravdy“, a chtěl se věnovat rozebírání *průniku zločinu a umění* končí konstatováním, že šetřený zločin (vražda umělce) byla nejspíš nešťastná náhoda (konsekventním pandámem takového zjištění by mohlo být konstatování, že K ostatně také nebyl právě velkým umělcem²).

Kdyby byl autor trochu vnímavější k literárnímu potenciálu takto se rýsujícího syžetu, mohl výchozí tragický motiv (vraždu) kunderovsky převést do situace lapsu, trapnosti či

¹ Mimochodem, neměla by být do typologie zločinu/umění vřazena i posedlost a závislost (na čemkoli) příp. navozování stavu opojení, excitace smyslu (k němuž mají asi umělecké osobnosti blíže než jiné)?

² Obrazová dokumentace nicméně nedovoluje žádné závěry pokud jde o dílo K; klidně mohl být nadaným vnímavým malířem, věříme autorovi, když píše že by ho „neváhal označit za umělce“. Práce s výtvarnou pozůstalostí (str.25) se ovšem do textové složky předložené disertace výrazněji nepromítla.

směšnosti. Místo toho nám ovšem předkládá v závěru nepostižitelného pachatele – alkohol a místo trestu jeho myšlení patří smíření .

Práce sleduje ovšem také další linii, motiv, jejichž propojení oceníme (i když nás sám o sobě asi neoslňuje). Především pastevectví a vystavování v (pasteveckém) plenéru. To sice nevzbuzuje pochybnost z autenticity, ale v sousedství vraždy, nemůže nebýt poněkud nudné. Líbí se mi Konfederace pastevců (i když proč konfederace a ne jenom asociace, spolek?) a předpokládám, že Almanach bude pěkné počtení.

Důležitým úběžníkem práce je typologie *forem průvníků zločinu a umění*. Autor píše, že si nečiní nároků na úplnost³ - a jakkoli předkládá soubor základních forem, jež se nabízejí, pocítujeme neuspokojivost seznamu. Bylo možné vyjít z různých inspirací (desatero, sedm smrtelných hříchů) a pak hledat, fabulovat, spekulovat a kombinovat. Nebo také z jazyka policejních statistik (členění na zločiny proti majetku, osobě atd., na kriminalitu záměrnou, organizovanou atd.⁴), a stejně tak bychom asi akceptovali nějakou svěbytnou, paradoxní (borghesovskou) klasifikaci – ale ani takovou zde nenacházíme. .

Nedalo mi to a pokusil jsem se systematicky dobrat absentujících forem.

Klasickým členěním, z něhož lze vyjít je např. rozlišení *a)* zločinů proti člověku a *b)* proti Bohu (to jest Božímu řádu), jež lze dále členit:

Ad a) proti zdraví a životu, proti svobodě, proti majetku, proti důstojnosti a pvěsti

Ad b)

- Činy proti (nesmrtelné) duši člověka, proti čistotě (integritě) těla až po sebevraždu (tzv. *victimless crimes*)
- neposlušnost, útek od Boha či vzpoura proti němu,
- urážka Boha, rouhání, svatokrádež,
- zobrazování zapovězeného (co má zůstat skryto)
- a přímá modloslužba (včetně nepřiměřeného uctívání soch a obrazů) – ikonolatrie (jež pak činí pochopitelným ikonoklasmus)

Průvníkem umění a zločinu pak může být:

- zanedbávání (zaprodání) vlastního talentu (daru od Boha)
- a naopak faustiáda umělce (prodat duši ďáblu za účelem „získání světa“)
- plagování díla (ne padělání, ale epigonské využívání, snižující váhu originality) omezující autora na jeho právech k dílu
- snižování, urážení díla (autora, vystavovatele), karikování forem
- útok vedený na dílo umění s úmyslem jej zničit nebo zohyzdit, poškodit (vandalismus grafitti je jen jaksi nechtěný, vedlejší produkt nedbalosti či ignorance)
- poškozování ekonomické hodnoty díla (či naopak účelové vyšroubování nezákonnými manipulacemi - v pozadí aukce, či prodeje obecně) anebo naopak celý koncept vlastnictví jako nepřiměřený povaze uměl. díla – jako daru lidstvu (subjektivní vklad autora určený všem)

³ Autor si jistě neumí představit jak jsou recenzenti disertací alergičtí na podobnou skromnost a jak se těší na polemiku s těmi, kdo předkládají „nové, zcela vědecké a vše vyčerpávající systémy“ sebevědomých šílenců.

⁴ Policejní statistiky rozlišují: kriminalitu obecnou a jinou; v první jsou zařazeny činy násilné, mavnostní, majetkové a ostatní; v druhé pak kriminalita hospodářská, vojenská a zbývající.

- zneužívání umění k účelům snižujícími lidskou hodnotu (ideologická, pro-režimní díla např. Leni Reifenstahl)
- díla urážející (provokující) citění diváků (velký portrét vražedkyně dětí Myry Hindley na výstavě Sensation v Anglii), díla dotýkající se náboženského (Serrano, Offili) či morálního citění (Maplethorp)
- díla institucionální kritiky, zveřejňující pozadí provozu umění (Haacke),

Ovšem schází mi i další roviny výchozího tématu zabití:

- obyčejná fascinace zlem a zvráceností (dejme tomu Satanistická či egotistická – Markýz de Sade)
- Bataillovo opojené transgresí... v momentech násilí i bolesti (jež zvyšuje pocit autenticity bytí, vystupňuje pocit „života“ – budí z neosobnosti rutinního, nudného života)
- Kombinace úděsu (strachu) a přitažlivosti (averze-apatence) činu proti řádu společnosti
- Durkheimovské pojetí funkcionalismu v němž: porušení *řádu* zločinem zvyšuje jeho hodnotu a platnost („zpevňuje normu“) a současně sjednocuje kolektivitu v prožitém, aktuálním odporu vůči zločinu.
- Akceptované zabíjení (nejen ve válce) ale i vražda tyrana,

Nevím jestli se ve své typologii Michal Blail nenechal příliš strhnout svou „biofilní“ orientací environmentalisty. Jednak obecně směřuje *vraždu* a *zabití*, jednak neváhá naznačovat, že i zabíjení zvířat je vražda. Přitom rozdíl jsou zřejmé (a banální): zabití je *obecné konstatování* faktu „připravení o život“, zatímco vražda je *právní klasifikace* aktu zabití člověka za určitých - přitěžujících - okolností (intence, přípava, ziskovost aj.). To by se asi v disertaci směřovat nemělo. Nevadí mi přitom „divoká, kvazi-teologická představa“, že (Boží) odsouzení Evy a Adama ke smrtelnosti je prvním, základním (či zakládajícím) aktem zabití člověka – zde ani expresivita označení za vraždu, ale připadá mi banální psát, že Hirst vraždí zvířata, která vidíme naložená ve formaldehydu. Podobně se mi zdá, že opomíjí koncepcie, jež jsou méně individualistické – včetně hlubinné psychologie (A. Ness) a tedy pracují s představou, že hodnota skupiny – či druhu (rovnováha v ekosystému) je nadřazená hodnotě jedince.

ZÁVĚR

Práce rozhodně není nezajímavá, cítíme, že je psána inteligentně, poučeně. Na druhé straně nefascinuje ani hloubkou vhledu ani překvapivými, originálními řešeními. Rozbíhá se spíše do šíře, než aby šla do hloubky, což ale může při určitém zaměření být opodstatněné. Členění práce je logické a věcné. Formálně je velmi pečlivá, nenacházím nedostatky. Pracuje s velkým množstvím zdrojů, vše přehledně (byť třeba méně obvyklým působem předkládá). Čtenář se v textu dobře orientuje, navzdory místy kolážovitému charakteru (řada citátů, některé od autora).

Řekl bych, že v závěru cítíme jistou rezignaci či aspoň distanci - tam kde by s textu mohla číset posedlost tématem⁵. Možná v ní cítíme spíše lyrický tón tam kde bychom čekali dravá provokativní gesta.

Kdo máme v živé paměti detektiva Vlavra, cítíme také nepříjemný odér podobnosti s projektem Mariána Paly. Co mi na práci schází je něco jako větší rozlet imaginace a

⁵ Jakou má souvislost s textem zmínka o arteficiálnosti umění? Nebo o sociálním umění? Proč jsou v závěru?

provokativnosti. „Celou dobu jsem balancoval mezi pravdou a slušností“ píše autor v závěru (přičemž mysl na riziko nešetrného jednání s rodinou K.). Myslím, že onu *slušnost* z práce vycítíme, - ale možná bychom ocenili trochu zanícení pro pravdu, krásu, paradox či extázi (bývaly doby, kdy se slušností a počestností mezi umělci pohrdalo).

Navíc si lze klást otázky obvyklé u vědeckých prací: Co práce přináší nového? Čím aktuálním, palčivým se zabývá a jak posouvá naše představy o tom? V čem navazuje na jaké (relevantní, světové bádání)? Jaký je její přínos jakožto vědecké práce a v čem tkví její jedinečnost jakožto uměleckého počínu? To jsou otázky, jež si musíme položit – a pokusit se je zodpovědět. Odpovědi nebudou asi povzbudivé. Když si položím otázku, zda by tuto disertaci šlo publikovat, také příliš neváhám s odpovědí.

Na druhé straně není pochyb o tom, že za disertací stojí značné úsilí, práce splétá několik rovin aktivit či myšlení zrající v delším čase a to s dílčími výstupy: tematika environmentální, pastevectví, vystavování na pastvě. Její silnější momenty se jistě týkají výtvarných, konceptuálních aspektů a nikoli vědeckých.

Navzdory značným pochybnostem doporučuji tedy práci k obhajobě a navrhuji udělit vědeckou hodnost Ph.D.

V Brně 28. 9. 2014

Mgr. Blahoslav Rozbořil, Ph.D.